Iustum Aequum Salutare
XIX. 2023. 4. • 69–85.

AZ EMBERI MÉLTÓSÁG HELYE A CSALÁDI JOGBAN*

Molnár Sarolta
adjunktus (PPKE JÁK)

E tanulmányban azt vizsgálom, hogy az emberi méltóság fogalmának felértékelődése hogyan segítette elő inkább az egyéni jogok erősítését, ami a család jogainak hátrányára történt. Ez a tendencia szembemegy azzal, hogy az alapvető jogok kölcsönösen függnek egymástól és elválaszthatatlanok. Áttekintem, hogy milyen problémákat vet fel a méltóság fogalmának használata a családdal kapcsolatos ügyekben. Kiindulópontom, hogy az emberi méltóság hogyan vált az alapvető jogok forrásává, valamint hogy megfoghatatlansága tartalmának korlátok nélküli tágításához vezethet és e folyamat végső soron kiüresítheti magát a fogalmat. Megvizsgálom, hogy családi tárgyú ügyekben a magyar Alkotmánybíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) mikor és hogyan használja a méltóság fogalmát, valamint, hogy ez milyen hatással van az egyén és a család jogaira. Igyekszem bemutatni, hogy a kizárólag individualista jogok szemléletének kiegészítése milyen előnyökkel járna, ennek eszköze lehet, ha az emberi méltóságot családi kapcsolatokon keresztül is értelmeznénk, nem csupán az egyéni jogok kiindulópontjaként.

1. Családjogi bevezető

Az emberi méltóság általában nem központi témája a családjogi diskurzusnak, de minthogy alapvető jogaink kiindulópontja, azért szükséges vizsgálni, hogy az alapok, elvek hogyan hatják át a család fogalmát, és azt, amit családi jognak nevezünk. Kérdés, hogy ezek mennyire biztos alapok vagy mennyire vannak mozgásban, hiszen bármelyik véglet problémás lehet és ez különösen is igaz az emberi méltóságra. Az is fontos kiindulópont, hogy az egyéni jogok korát éljük.

Mind a társadalom, mind a család széttöredezése is vizsgálható családjogi nézőpontból. Talán nincs is más jogterület, ami olyan drasztikusan változott meg az utóbbi 50-100 évben, s ennek részben okozója, részben következménye a társadalmi változás. Zajlik a klasszikus családjogi területek széttöredezése is, vagyis hogy a társkapcsolat,

* A kézirat az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében jött létre.

az utódnemzés, a szülőség és a nemi kapcsolat egymástól egyre inkább függetlenedő területei a jognak, valamint egyre kevésbé jellemzi a területet az állandóság. Nehéz lenne amellett érvelni, hogy a családok életében az individuális jogok boldogabb családokhoz vagy több boldog családhoz vezettek. A családok széttöredezése súlyos társadalmi költségekkel is jár. Mivel a nemzés elválik a társkapcsolattól, a szülőségtől, így gyermekek nőnek fel anélkül, hogy esélyük lenne a saját családjukban nevelkedni, ami alapvető joguk lenne. De vehetjük például a feldúltsági bontójog bevezetését. Ugyan volt egyfajta társadalmi nyomás, mert a vétkességi bontójog igen nehézkessé tette a házasság felbontását, ugyanakkor a könnyítés után némileg emelkedett a válások száma, azonban jelentősen csak később ugrott meg: jellemzően azokat a házasságokat bontották fel, amelyet a könnyebb bontójogi szabályok hatálya alatt kötöttek.[1] Ehhez képest még az is felmerül az alapjogi gyakorlatban, hogy a bontás alapvető jog lenne.

A méltóság az ember veleszületett jellemzője, az ember emberként való létéből származik fogantatásától haláláig.[2] A méltóságot nem kapjuk valakitől, legkevésbé sem az államtól vagy a jogrendszertől,[3] de létünk értéke, és mivel velünk született *(inheritent, congenital),*[4] öröklött, velünk nemzett, létünkhöz kötődő, így alapvetően a családban való beágyazottságunkból fakadó, hiszen létünket szüleinken keresztül kapjuk, méltóságunkról pedig először családunkban tanulunk, így az emberi méltóság otthona a család. Ebből pedig az állam azon kötelezettsége származik, hogy segítse és védje azt a közeget, amiben elnyerjük és elsődlegesen megtapasztaljuk méltóságunkat. Vagyis olyan jogi környezetet kell létrehoznia, melyben a család prosperálni tud és be tudja tölteni szerepét az egyén, a családtagok és a társadalom egészének életében és javára.[5]

Az emberi méltóság nem jogi fogalom,[6] ugyanakkor a család sem az. Minthogy a család megelőzi a jogot magát, a jog megelőzi az államot és az egyén léte feltételezi a családot. Az emberi méltóság fogalma kettős: egyrészt ontológiai, másrészt normatív.[7] Hogy mit jelent az emberi lét, az emberi méltóság megélése, sokkal gazdagabb, minthogy azt a jog eszközével befoghassuk. A méltóság az emberi személy jog által érint-

---

1 SZABÓ István: Az állami házasság megjelenése és a házasság felbonthatóságának kérdése. *Iustum Aequum Salutare*, IV. évf., 2008/3. 49.

2 23/1990. (X. 31.) AB határozat ABH 1990, Lábady Tamás alkotmánybíró párhuzamos véleménye 6.

3 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 103.

4 Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és számos egyezmény beszél *„inherent"* vagyis öröklött jogokról, méltóságról. A magyar fordítás nem minden esetben adja vissza az eredeti jelentést, így a Nyilatkozat *„inherent dignity"*-jét a magyar fordítás jelző nélkül méltóságnak, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 6. cikk *„inherent right to life"*-ját veleszületett jognak, az Európai Emberi Jogi Egyezmény Tizenharmadik Kiegészítő Jegyzőkönyvében *„inherent dignity"*-jét minden emberben természettől benne rejlő méltóságnak fordították. Talán az utóbbi van legközelebb a jelentéshez, mindenesetre ezek alapján a jogokat és a méltóságot sem a születéssel, hanem az emberi mivoltunkkal szerezzük.

5 A magyar Alkotmánybíróság is kimondta, hogy az egészséges családok hiányát a társadalom is megsínyli 9/2021. (III. 17.) AB határozat 64.

6 Roberto ANDORNO: Human Dignity and Human Rights. In: H. TEN HAVE – B. GORDIJN (ed.): *Handbook of Global Bioethics*. Dordrecht, Springer Netherlands, 2014. 49.

7 Paolo G. CAROZZA: Human Dignity and the Foundations of Human Rights. *CE Think Tank Newswire*, (2020), 3.

hetetlen lényege.[8] Csak lényegének védelmét célozhatja az emberi jogok megfogalmazása és ekként jelenik meg a nemzetközi és regionális emberi jogi dokumentumokban. Ugyanakkor az alkotmányjogi dogmatika és a szakirodalom emberi méltósághoz való jogról beszél,[9] főként az 1949-es német Alkotmányt követve.[10] Ez nyilvánvalóan az emberi méltóság – mint jog, mint alkotmányos jog – korlátozott értelmezéséhez vezet, ami különbözik az emberi jogi diskurzustól.[11] A német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában ráadásul ez elsődlegesen a személyiség szabad kibontakozásához kötődik szorosan,[12] míg a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban alanyi jog és a személyiségvédelem anyajoga, feladata pedig kettős: az emberi autonómiájának biztosítása és az egyenlőség garanciája.[13] A következőkben az emberi méltóság, mint jogon túli fogalomban rejlő veszélyek és lehetőségek mentén vizsgálódunk.

2. Az emberi méltóság fogalmának útja

Hogyan lett az alapja az emberi jogoknak az emberi méltóság? A mai értelemben használt emberi méltóság fogalma a 20. század elején jelent meg,[14] majd emberi jogi dokumentumokban kapott elismerést. Szerepelt már az ENSZ 1945-ös Alapokmányában is. A 20. század első felében több latin-amerikai ország és néhány európai ország alkotmányában is helyet kapott.[15] Majd egyezményben[16] elsőként az Ember Jogai és Kötelességei Amerikai Nyilatkozatában, vagyis a Bogotai Nyilatkozatban[17] és persze legis-

---

8 23/1990. (X. 31.) AB határozat ABH 1990, 88. vagy 64/1991. (XII. 17.) AB határozat Lábady Tamás alkotmánybíró párhuzamos véleménye 8., 9., és Lábady Tamás: Az emberi személy az új polgári törvénykönyvben. *Iustum Aequum Salutare*, 3 (2015), 141.

9 A méltósághoz való jog része a család, mint az egyén identitása védelmének tartalma. Ld. Zakariás Kinga: Az emberi méltóság védelme. In: Csink Lóránt – Schanda Balázs –Varga Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei.* Budapest, Pázmány Press, 2020. 558.

10 Grundgesetz 1. cikk.

11 Paolo G. Carozza: Human Dignity. In: Shelton Dinah (ed.): The Oxford handbook of international human rights law. Oxford), Oxford University Press, 2013. 353.

12 Tóth Gábor Attila: Az emberi méltósághoz való és az élethez való jog. In: Halmai Gábor –Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok.* Budapest, Osiris, 2008. 266.

13 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 103–104. Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos véleménye.

14 Christopher McCrudden: Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *European journal of international law*, Vol. 19., Iss. 4. (2008) 664.

15 Érdekesség, hogy az 1937-es ír Alkotmányban például a közjó a megfontoltság, igazságosság és jótékonyság elvei általi előmozdításának szolgálatában kerül megnevezésre a méltóság. Kínos adalék, hogy helyet kapott a méltóság a soha hatályba nem lépő kollaboráns Vichy-féle Franciaország 1944-es Alkotmányában is.

16 Ezeket úgy is nevezik, hogy *dignitarian documents* – gyökerei a korai katolikus társadalmi tanítás és 17. századi holland források. Puffendorf – Isten által adott képesség akaratának megértésére – és a katolikus katekézis szerint az embert megilleti a méltóság, mert Isten teremtménye.

17 American Declaration of the Rights and Duties of Man. 1948 május 2-án fogadta el az Amerikai Államok Kilencedik Nemzetközi Konferenciája.

mertebben az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában (a továbbiakban: EJENY).[18] Ezt követően számos egyezményben megjelent, így az 1966-os egyezményekben,[19] ezzel párhuzamosan pedig nemzeti alkotmányokban is megfogalmazódott. Azonban jelenléte e jogforrásokban legalább annyira zavarba ejtő, mint hiánya, ahogy például a Római Egyezményben[20] csak a Tizenharmadik Kiegészítő Jegyzőkönyv preambulumában szerepel. Még ennél is érdekesebb, ahogy a bírósági fórumok alkalmazzák, értelmezik és érvelésük részévé teszik ezt a fogalmat, illetve amikor hiányzik onnan. A Strasbourgi Bíróság joggyakorlatában megfigyelhető egyrészt egy növekvő bátorság a méltóság fogalmának használatával kapcsolatban: az összes ügy 10%-ában utal a Bíróság a méltóság fogalmára. Azonban használatának gyakorisága a 2000-es évektől kezdődik, 2012-ben 200 ügyben utaltak a fogalomra,[21] a méltóságra hivatkozó ügyekben leggyakrabban a kínzás, majd a szólásszabadság, harmadik helyen a magán- és családi élethez való jog szerepel.[22] Másrészt, hogy bizonyos helyzetekben kifejezett szándékosan kerülik a méltóságot.[23]

Ahhoz, hogy az emberi méltóság fogalmát és szerepét értelmezni tudjuk, fontos, hogy lássuk: a kiindulópont az, hogy azért használják ezek a dokumentumok az emberi méltóságot, mert nem sikerült megegyezni az emberi jogok alapját illetően.

Akkor olyan fogalomról beszélünk, aminek semmilyen alapja sincs? Jacques Maritain, aki kulcsszerepet játszott az EJENY születésében, akként fogalmazta meg a célt, hogy az gyakorlati, így a különböző kultúrákból, társadalmakból és hitrendszerekből érkező felek egyetértése nem a közös elvont eszméken, hanem közös gyakorlati jelenségeken alapul.[24] Semmiképp se értsük félre Maritaint, a francia filozófus legkevésbé sem gondolta, hogy nincsen alapja az emberi jogoknak, de hogy ez mi, arról az EJENY megfogalmazásakor nem akartak megegyezni, mert az EJENY célja egy gyakorlati cél, ebben kellett megegyezni. Több alapja is van a jogoknak. Ugyanakkor el kell kerülni azt a téves irányt, hogy minden jog, amire egy ember igényt tarthat, emberi jog lenne, ez parttalanná tenné a diskurzust és devalválná a valóban emberi jogokat.[25] Tulajdonképpen a méltósággal kívánták megragadni azt a minőséget, ami valóban emberi joggá tesz egy jogot, mert valóban az emberi lét sajátosságából fakad és ne feledjük: egyetemes, vagyis nem kötődik szorosan egy-egy kultúrához. Olyan vélemény is van, miszerint az emberi méltóság csupán egy retorikai érv az emberi jogok mellett. Az

---

18 Jean-Paul COSTA: Human Dignity in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. In: Christopher MCCRUDDEN (ed.): *Understanding Human Dignity.* British Academy, 2013. 313.

19 Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.

20 Az Európa Tanács az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezménye, azaz Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: EJEE).

21 Veronika FIKFAK – Lora IZVOROVA: Language and Persuasion: Human Dignity at the European Court of Human Rights. *Human rights law review*, Vol. 22., Iss. 3. (2022)5.

22 FIKFAK–IZVOROVA i. m. 7.

23 FIKFAK–IZVOROVA i. m. 20.

24 Jacques MARITAIN: *Man and the state*. Chicago, University of Chicago Press, 1951. 77.

25 Shazia CHOUDHRY – Jonathan HERRING: *European Human Rights and Family Law*. Oxford–Portland (Or.), Hart, 2010. 106.

emberi jogok tulajdonképpen arra a kérdésre adnak választ, hogy mi igazságos, mi morálisan helyes magatartás, a méltóságra pedig azért van szükség, mert az erkölcsről túlságosan ellentétesek a vélemények.[26]

Az emberi méltóság jó közvetítő a kanti, a szociáldemokrata és a természetjogi gondolkodás között. Egyszerre logikus fogalom, ami elég semleges, központi eleme az egyén, kifejezi az államtól való függetlenséget, nem kötődik egyetlen ideológiához vagy világnézethez, kompatibilis több gondolati keretrendszerrel és értékközpontú.[27] Lényegében az emberi méltóság anélkül fejezi ki a kompromisszumot, ami az emberi jogok alapját képezi, hogy egyet kellene érteni a tartalmát illetően. Ez egyszerre remek és potenciálisan problémás megoldás, amint a megállapodást sürgető történelmi körülmények feledésbe merülnek. Úgy tűnik, hogy ha a 'helyes' fogalmát egyedileg határozza meg a gondolkodás, miként a liberális eszmerendszer felteszi, az az emberi jó privatizációjához vezet.[28]

Számos kihívás érte az emberi méltóság fogalmát,[29] így például a 1980-as és 1990-es években a méltóságot a családot védő tartalma miatt a népességszabályozás hívei támadták; a tudomány oldaláról is támadás érte: a biotechnológiai innovációt, mesterséges megtermékenyítést és terhességmegszakítást gátló fogalomként bélyegezve. Az is érdekes, hogy az eljárásokban hivatkozott Oviedói Egyezmény[30] maga is ellentmondásosan fogalmaz az emberi méltóságot illetően. Kimondja ugyan, hogy a tudomány nem megfelelő alkalmazása veszélyezteti az emberi méltóságot, de hogy mit jelent a nem megfelelő alkalmazás, azt nem, s így védtelenül hagyja a védeni kívánt értéket.[31] Más oldalról a fogalom átértelmezése is megkezdődött, amikor az eutanázia támogatói a méltóságra hivatkozással támasztották alá az életvég orvosi elősegítését.[32] Újabban a természetes családot háttérbe szorító új „jogok" alapjaként is feltűnik a méltóság fogalma.[33] Az egyetemes emberi jogokat az fenyegeti, hogy a személyes autonómia szétszórt

---

[26] Alasdair MacIntyre: Human Dignity: A Puzzling and Possibly Dangerous Idea? Notre Dame Fall Conference (2021. november 12.): *I Have Called You By Name: Human Dignity in a Secular World*."

[27] McCrudden i. m. 667.

[28] Alasdair MacIntyre: The Privatization of Good: An Inaugural Lecture. T*he Review of Politics*, Vol. 52., Iss. 3. (1990) 347.

[29] Frivaldszky János: Az ember jogalanyiságának, életéhez és méltóságához való joga a kortárs katolikus természetjogi alapú jogfilozófiai megközelítésben. *Acta Humana*, 2020/4. 36.

[30] Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine (ETS No. 164). Signed in Oviedo, April 4, 1997.

[31] Navratyil Zoltán: Az asszisztált reprodukciós eljárások a jogi szabályozás tükrében – különös tekintettel az in vitro embrió helyzetére. *Debreceni Jogi Műhely*, 2005. 43.

[32] Jól szimbolizálja ezt, a Dignitas nevű 1998-as svájci alapítású egyesület elnevezése is, mely az eutanázia jogként való elismerését tűzte ki célul, számos ügyben, így az EEJB előtt is beavatkozóként vett részt pl.: Haas v. Switzerland (2011) 31322/07.

[33] A szexuális kisebbségek emberi jogi igényei az egyenlő méltósághoz nyúlnak vissza, abból a hátrányos megkülönböztetés tilalmán és a magánélethez való jogon keresztül levezethetők a családalapítás és párkapcsolatok elismerésével kapcsolatos igények, ld. Polgári Eszter: Szexuális irányultság és emberi jogok. In: Lamm Vanda (szerk.): *Emberi Jogi enciklopédia.* Budapest, HVG-ORAC, 2018. 656–658. Bár

jogaira bomlik.[34] Olyan, mintha az emberi méltóság fogalma ezen az úton eszközzé válna, s ez szembemegy[35] nem csak az egyetemességgel, de a jogok oszthatatlanságával is.[36] Ennek a folyamatnak egyik, a demokratikus párbeszédre is negatívan ható megvalósulási területe, amikor bírósági úton létrehozott új jogok kiszorítják a politikai döntéseket.[37] Ezért a tanulmány második felében a két bírósági fórum családi tárgyú gyakorlata kerül áttekintésre ilyen szempontból.

Az emberi méltóságot önmagában természetesen alig használja a bírósági gyakorlat konkrét emberi jogi jogsértés alapjául, azonban ebből újabb problémák származnak, amikor különböző okokat párosítanak a homályos értelmű emberi méltósággal. Az egyik ilyen probléma, hogy az emberi jogi dokumentumok individualista szemléletűek, az emberi jogok címzettje az egyes ember. Ezt követi a nyugati jogrendszerek emberi jogi rendszere. Azonban vannak olyan alapvető jogok, amelyeket nem lehet egyedül gyakorolni, csak összefüggéseikben, kapcsolatokon keresztül képesek működni.

A családra koncentrálva ez a következőket jelenti. Természetéből fakadóan vannak olyan helyzetek, ahol a család előnyt élvez, így például az EJENY 26. cikke szerint ha a szülők neveléshez való alapvető joga ütközne az oktatás-neveléshez való joggal, a szülők joga érvényesül, mert a család természetéből fakadóan ebben a közegben történik a gyermekek nevelése.[38] A méltósággal született ember családi kontextusba érkezik, vagyis szükségszerűen egy biológiai anyától és apától fogan, akkor is, ha az a bizonyos anya és apa nem funkcionál szociológiai értelemben családként együtt. Az ember ebből a kapcsolati hálóból kiemelve sokkal sérülékenyebbé válik, így méltóságát is nehezebb megvédeni. Gondoljunk csak a vérségi származás megismeréséhez való jogra – az önazonossághoz való jogból fakadóan – örökbefogadási vagy az emberi reprodukcióra irányuló mesterséges eljárás kapcsán, s még inkább az in vitro megtermékenyítésnél, ahol magához az élethez való jog sérülhet. Milyen alapvetőek ezek a jogok és milyen kiszolgáltatottá és védtelenné válik az egyén, ha nem a saját családjának kontextusába érkezik vagy nő fel! A saját családban való nevelkedésre a Gyermek jogairól szóló Egyezmény[39] is feljogosítja a gyermeket, amikor a 7. és a 9. cikkben a saját szülei általi gondoskodást és az elszakítás tilalmát alapvető jogként fogalmazza meg, majd arról is rendelkezik, hogyha mégsem tudna megvalósulni a saját családjában való nevelkedés,

elismeri, hogy ilyen jogokat kifejezetten nem tartalmaz a legtöbb emberi jogi dokumentum és a tiltott diszkriminációt is csupán az Európai Unió Alapjogi Chartája fogalmazza meg.

34 Mary Ann GLENDON: Reclaim human rights. *First things,* Vol. 265. (August 2016) 20.

35 GLENDON (2016) i. m. 19.

36 United Nations, Alternative Approaches and Ways and Means within the United Nations System for Improving the Effective Enjoyment of Human Rights and Fundamental Freedoms. UN Doc. A/34/RES/48 (1977)

37 GLENDON (2016) i. m. 21. Ez az Ovideói Egyezmény 21. cikkében rögzített népakarat elvével ütközik.

38 Elinor GARDNER: Nature And Rights: The Meaning Of A Universal Agreement On Human Rights In: BUTERA Giuseppe (szerk.): Reading the cosmos: nature, science, and wisdom. Antioch, California, Washington, D.C., American Maritain Association, Catholic University of America Press, 2011. 223.

39 Az ENSZ a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény).

biztosítani kell a rendszeres kapcsolattartást mindkét szülővel.[40] Azonban a családi jogok legutóbbi fejlődése korántsem ezt az alapelvet tükrözi, ezt az érdeket gyakorta felülírja a felnőttek érdekeinek központisága. Az individuális jogok szemlélete érvényesül, s ebből olyan problémák fakadnak, mint az állam családi viszonyokba való beavatkozása, a gyermeki jogoknál a szülő gyermek kapcsolat másodlagossága[41] vagy szembeállítása.[42] Miközben a családi jogviszonyok komplexebbek,[43] mint akár egy alá-fölérendelt közjogi viszony, hiszen mellérendeltségen alapulnak, de még egy szerződéses viszonytól is alapvetően térnek el, hiszen a felek, akik magát az intézményt alkotják, azonos érdekállásúak, vannak külső és belső viszonyaikra vonatkozó szabályok.

A jogok tekintetében azonban a család kivétel, a családnak önálló méltósága van.[44] Lábady azt írja *„A család, amely elsősorban – de nem kizárólagosan – a házasságon alapul, olyan elsődleges és természetes közösség, amely általában elsőbbséget élvez az állammal és bármely más közösséggel szemben.”*[45] Az EJENY a családot teszi a jogok alanyává szemben az egyéni jogosultakkal a 16. cikk 3. bekezdésében. A társadalom természetes és alapvető alkotó egységeként jogosult a társadalom és az állam védelmére. Bár kifejezetten a családra vonatkozóan az eredeti szándék helyett – ami Charles Malik libanoni filozófustól származott – négy elemből csak kettő került a szövegbe, így a házasságra utalás, valamint a család Istentől való adományozottsága nem találtak konszenzusra.[46] De másik két elem igen: az egyik a család természetességére, a másik az egységre vonatkozik. Az EJENY magyar fordítása sajnos nem adja vissza a hivatalos szöveg erejét, amikor a társadalom „alkotó eleme”-ként azonosítja a családot, miközben a *„group unit”* csoportos, közösségi egysége a társadalomnak, mely fogalom kifejezi a családi közösség természetes készségét a szolidaritásra és közelségre, ami a szülők és gyermekek között a leszármazásból, férj és feleség között a kötelékből származik.[47] Ha megvizsgáljuk ezt a megfogalmazást, akkor abból egyrészt következik, hogy a család megelőzi a társadalmat, az államot, nem azok hozták létre, hanem természetesen létező entitás.[48] Másrészt a család természetéből és feladatából fakadóan

---

40 Uo.

41 Herring–Choudhry i. m.134.

42 Mary Ann Glendon: *Rights talk: the impoverishment of political discourse*. New York, Free Press, 1991. 46.

43 Három pólusúnak írja le a gyermeki jogokat pl. Varga Ádám: XVI. cikk A gyermekek és a szülők jogai. In: Csink Lóránt (szerk.): *Alapjogi kommentár.* Budapest, Novissima, 2021. 203.

44 Schanda Balázs: Házasság és család az alkotmányjogban. In: Csink–Schanda–Varga i. m. 687. De például a közösségek méltóságáról, ha csak szűk körben is, de a szakirodalom és az Alkotmánybíróság is szól, ld. Koltay András: A közösségek méltóságának védelme. *Iustum Aequum Salutare*, I. évf., 2005/1. 161.

45 Lábady Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2002. 36.

46 Don Browning: Legal Parenthood, Natural and Legal Rights, and the Best Interests of the Child: An Integrative View. In: Linda C. McClain – Daniel Cere (ed.): *What Is Parenthood?* NYU Press, 2013. 109.

47 Browning i. m. 111.

48 Browning i. m. 110.

rendelkezik ezeket megelőzően jogokkal és védelme a társadalom és az állam feladata. Meglehetősen természetjogias gondolat, amelyből következett, hogy a Gyermekjogi Egyezmény olyan társadalmat követel meg a gyermek érdekében, amelyik tiszteletben tartja és védi a természetes családjában való felnevelkedését. A magyar alkotmányjogi gondolkodásban is a család alanya a jogoknak és kötelezettségeknek.[49]

Ha az emberi méltóságot, az emberi jogok alapját, kizárólag egyéni jogokkal azonosítjuk, elveszítünk valami egyetemest és nagyon emberit: azt, hogy az ember kapcsolatokban él. A méltóságot családi kapcsolatokon, leszármazáson keresztül és mint kapcsolati autonómiát is értelmezhetjük.

Történelmileg az individualista személet talán a legkiemelkedőbb oka a totalitárius diktatúrák tapasztalata. Egyébként a totalitárius ideológiák ellenségként szemlélték a családot, ami akadályozta az indoktrinációt, mivel az a független gondolatok és méltóság bölcsője.[50] A család mint közösség joga és az egyén joga nem kellene, hogy kölcsönösen kizárja egymást.

Az egyén jogai olykor szembeállításra kerülnek a család jogaival és sok esetben a tudományos diskurzus problémaként tartja számon a családtagok egymástól való függését. Az autonóm egyén mellett a védtelenség, sebezhetőség is emberi valóságunk része. Vajon nem a család az a hely, ahol jó lenne sebezhetőnek is lenni? A családban, amikor az egyik családtag szenved, szenved az egész család is, a jogviszonyban résztvevő felek nem ellenérdekűek, az egyéni érdek a közös érdeken keresztül valósul meg. A családi jogban a családtagok érdekei csak részben állíthatóak szembe egymással, mivel ami egyiküknek sérelmes, az nem választható el a vele kapcsolatban lévőtől sem, az neki is hátrányos lesz. Például a szülő és gyermek érdekét nehéz elválasztani egymástól: ami egyiküknek árt, az árt a vele kapcsolatban levőnek is.[51] Az egyes személyek méltóságát egymással szembeállítani egyébként is ellentmondáshoz vezet.[52] Természetesen nem kell idealizálni a családi kapcsolatokat sem, hiszen ezek is lehetnek destruktívak,[53] azonban a konkrét családi diszfunkcionalitás nem lehet kiindulópontja a családról vallott szemléletnek. Talán a családot nem kell elnyomó közösségnek tekinteni, ami veszélyt jelent a tagjaira nézve, így akár nagyobb hangsúlyt vagy jobb egyensúlyt lehetne elérni ezzel az elsődleges közösséggel kapcsolatban legalább a jog néhány területén. Talán nem a méltóságunk része, hogy kapcsolatokba születünk? Ez a nézőpont gazdagíthatná az egyéni jogokról és méltóságról szerzett tudásunkat. Ehhez képest a közjó és az egyéni érdek ellentétbe kerül. Ha a jogok címzettje nem az egyén, hanem a személy, talán közelebb kerülünk ahhoz az igazsághoz, hogy az embereket kapcsolataikban léteznek, nem függetlenek egymástól, azonban ez nem jelent kollek-

---

[49] Ld. pl. a régi Alkotmány 1949. évi XX: tv. 15. §, 61. § (4), 67. §, vagy a 3047/2013. (II. 28.) AB határozat, 55.

[50] HORVÁTH Attila: A szovjet család- és házassági jog. *Iustum Aequum Salutare*, IV. évf., 2008/3. 58.

[51] Jonathan HERRING: *Relational Autonomy and Family Law*. Cham, Springer, 2014. 29.

[52] NAVRATYIL Zoltán: Van-e az életre méltóbb és méltatlanabb? Felvetések az eredendő rendellenességgel született gyermek emberi méltóságáról és a szülők kártérítési igényéről. *Iustum Aequum Salutare*, 2023/4. 67–68.

[53] VARGA i. m. 204.

tivizmust sem. A már említett ír Alkotmány a közjót akként kívánja előmozdítani a megfontoltság, igazságosság és jótékonyság által, hogy a személyek méltósága és szabadsága biztosított legyen.

Nézzük meg, hogy az EJEB és a Magyar Alkotmánybíróság családdal kapcsolatban hogyan használja a méltóságot! Az EJEB gyakorlatában használ egyféle méltóságértelmezést, azonban a tárgyalt ügyek körében gyakran szembesül azzal, hogy az alperes állam, akinek az alkotmányában szerepel a méltóság fogalma,[54] más értelmezést ad a fogalomnak és védekezését épp úgy a méltóság saját értelmezésével kívánja alátámasztani. Talán ez is lehet a magyarázat arra, hogy az EJEB némely ügytípusban visszalép a korábban alkalmazott érveléstől és kerüli a méltóságra való hivatkozást.[55]

3. Horizontális családi jog

A társkapcsolatok, vagyis a horizontális családjog területén csoportosíthatjuk úgy, hogy a hagyományos házasság eseteit tárgyaló ügyek: milyen körülmények között tartozik a szokás szerinti házasság a házasság mint alapjog védelme alá?

A második csoport a nemváltoztatásból következő kérdéseket tárgyaló esetek, így a transzneműek jogáról a házassághoz a nekik rendelt nemük szerint; a harmadik csoport az azonos neműek kapcsolataival foglalkozik, hogy milyen jogok elismerésére jogosultak az azonos nemű párok, kell-e valamilyen államilag elismert intézményt, például bejegyzett élettársi kapcsolatot biztosítani az EJEE-ből fakadóan.

Az első ügy, ahol megállapította a strasbourgi bíróság a 8. és 12. cikk szerinti jogsértést a Goodwin v. UK ügy volt 2002-ben. Bár hasonló eset a korábbi években már járt a Bíróságon,[56] ebben az ügyben paradigmaváltásra került sor, melyben szerepe volt az emberi méltóságra való hivatkozásnak is. Franciaországgal szemben az anyakönyv kiegészítése vonatkozásában már 1992-ben született ítélet[57] a 8. cikkel kapcsolatban. Ez a francia anyakönyvi rendszer következetlenségeire vezethető vissza, így általánosságban a nemváltás elismerését, mint a magánélethez való jogot csak 10 évvel később, a Goodwin-ügyben állapította meg a Bíróság. Az is lényeges, hogy a korábbi, elutasítást kapott ügyekben az operáció utáni nem elismerése mellett a házasságkötéshez való jogot is igényelték a kérelmezők, csakúgy mint Goodwin.

A Bíróság indokolása szerint az emberi méltóság és szabadság az EJEE leglényege, így különösen a 8. cikk szerint magánélethez való jog mögötti elv. Ennek célja, hogy védelmet nyújtson az egyén személyes zónájának, melynek része, hogy maga határozza meg azonosságtudatának részleteit. Másodsorban pedig ott használja az ítélet a méltóságot, amikor kimondja, hogy mivel a közérdek különösebb sérelmét nem tudta bizonyítani a kormány, elvárható, hogy a társadalom az anyakönyvben és egyéb ad-

---

54 47 országból 38 alkotmányában, ld. Fikfak–Izvorova i. m. 11.

55 Fikfak–Izvorova i. m. 20.

56 Rees v. United Kingdom no. 9532/81., 1986. október 17-i ítélet; Cossey v United Kingdom, no.10843/84., 1990. szeptember 27-i ítélet; Sheffield and Horsham v. United Kingdom no. 22885/93 and 23390/94, 1998. július 30-i ítélet.

57 B. v. France No 13343/87., 1992. március 25-i ítélet.

minisztrációs módosítások tekintetében jelentkező „kényelmetlenséget" elviseljen a nemváltás elismerése kapcsán azért, hogy az egyén „méltósággal és értékkel élhessen" a választott nemi identitásának megfelelően.[58] Bár európai konszenzust nem talált a Bíróság, mégis megállapított egy nemzetközi tendenciát a nemváltás elismerésére, így végül hiába vizsgálta már korábban az eset szerinti élethelyzetet, úgy döntött, hogy a továbbiakban ez már nem tartozik a részes államok autonómiájába.

Ebből pedig következik, hogy a 12. cikk szerinti házasságkötéshez való jogát is megsértette, mert ugyan kifejezetten az állami szabályozás körébe utalja a házasságkötés feltételeinek szabályozását az EJEE, az nem járhat a házasságkötéshez való jog ellehetetlenítésével. Annak ellenére, hogy a tradicionális család védelme okán a részes országok széles hatáskörrel rendelkeznek ezen szabályok megállapítása kapcsán, úgy érvelt a Bíróság, hogy ugyan férfi és nő viszonyában mondja ki az Egyezmény a házasághoz való jogot, azonban mivel a reprodukciós képesség nem feltétele a házasságkötésnek, nem lehet a biológiai nemhez kötni a házasságkötéshez való jog gyakorlását.[59] Továbbá megállapítja, hogy az Egyezmény elfogadása óta sok társadalmi változást élt meg a házasság intézménye, azonban ezt a tényt nem fejti ki bővebben, hanem a biológiai nem megváltoztatásának társadalmi elfogadottsága és orvosi lehetőségeinek bővülésére kerül a hangsúly. Hivatkozik továbbá az Európai Unió Alapjogi Chartájára, ahol a házasságkötéshez való jog nem tartalmaz nemre való utalást, ami persze mutat egy tendenciát, azonban még az Unióban sincs konszenzus e tekintetben, nemhogy az Európa Tanács részes államai között. Mégis, ezzel az ítélettel eltér a korábbi esetjogtól,[60] azaz, mivel a 8. cikkbe ütköző, ha a jogi nemét nem ismerik el valakinek, ehhez a nemhez kell igazítani a házasságkötés feltételeit is.[61] Tehát itt már direkt módon nem utal az emberi méltóságra, de a 8. cikk szerinti jogsértésből következik a 12. cikk szerinti jogsértés. A Goodwin-ügy olyan értelemben is mérföldkőnek számít, hogy míg előtte például a Mata Estevez v. Spanyolország[62] esetben az azonos nemű élettársaknak nem kellett biztosítani a házasokhoz hasonló özvegyi nyugdíjat 2001-ben, 2010-ben már kellett valamilyen jogi elismerést kapniuk az azonos neműek tartós kapcsolatainak a Schalk and Kopf v. Ausztria esetben Goodwin-ra is alapozva, hasonlóképpen az Oliari-ügyben.[63] Azonban az azonos neműek házasságához való jog megállapításától elzárkózott a Bíróság.[64] Bár kifejezetten a méltóságra való utalás az azonosneműek jogainak kiszélesedéséhez vezető út Goodwin utáni állomásain nincs, indirekt módon sok esetben ehhez az ügyhöz nyúlnak vissza.

Amikor a tradicionális házassághoz való jog került tárgyalásra Strasbourgban, akkor alig találunk hivatkozást a méltóságra; itt természetesen konkrétabb jogról van szó,

---

58 Christine Goodwin v. the United Kingdom, no. 28957/95., 2002. július 11-i ítélet, 91. pont.

59 Uo. 97., 98. pont.

60 Uo. 100. pont.

61 Uo. 104. pont.

62 Estevez v. Spain, no. 56501/00., 2001. május 10-i ítélet.

63 Schalk and Kopf v. Austria, no. 30141/04., 2010. június 24-i ítélet, 52. pont; Oliari and Others v. Italy, nos. 18766/11., 36030/11., 2015. október 21-i ítélet, 161., 162. pont.

64 Schalk and Kopf v. Austria, no. 30141/04., 2010. június 24-i ítélet, 58.

amit a 12. cikk férfi és nő között kifejezetten véd. Az F. v. Svájc esetben megállapította a 12. cikk sérelmét, de a méltóság nem került szóba.[65] A Munoz Diaz v. Spanyolország esetben a Goodwin esetre is hivatkozással állapította meg a 12. cikk sérelmét.[66] Ez az eset azért is érdekes, mert az egyik különvélemény éppen a Goodwin-ügyben megállapított alapelv mentén kritizálja a Bíróság jogfejlesztő tevékenységét. Ahogy volt már szó róla, a Goodwin-ügyben a jogsérelmet pont arra alapítja az ítélet, hogy az EJEE leglényege az emberi méltóság és szabadság védelme, ebből következik a paradigmaváltás. Azonban – a különvélemény szerint – ez nem fajulhat odáig, hogy a Bíróság újabb és újabb jogokat kreál.[67] Más vélemény szerint az államok kötelezettségeinek bővülése a családi jog speciális, a társadalmi változásokra érzékenyebb természetéből származik.[68]

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata szerint bizonyos alapjogokat kifejezetten az emberi méltósággal, mint anyajoggal kapcsolatban kell értelmezni.[69] Az alábbiakban elemzett családhoz, családi kapcsolatokhoz kötődő esetek is idetartoznak. Ha az emberi méltósággal, mint anyajoggal – ami a személyiség egyes részeinek és az önrendelkezés védelmére szolgál – összefüggésben kerülnek értelmezésre e jogok, akkor az individualista szemlélet dominál a családi kapcsolatokban teljesebb kapcsolati értelmezés helyett. Strasbourghoz képest a magyar Alkotmánybíróság folyamatosan utalt az emberi méltóságból fakadó jogokra, amikor például az azonosneműek kapcsolatáról hozott döntést. Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy az emberi méltósághoz való jogot az ún. „általános személyiségi jog" egyik megfogalmazásának tekinti.[70] Közelebbről a 22/1992. (IV.10.) határozatában a házasságkötéshez való jogot kötötte az emberi méltóságból, mint általános személyiségi jogból levezetett önrendelkezési joghoz, mint annak részéhez. Az ilyen alapvető jog lényeges tartalmát korlátozó és így alapjogsértő, hogy előzetes parancsnoki engedélyhez kötötten gyakorolható a házasságkötéshez való jog a fegyveres erők, testületek és tűzoltóság állományában foglalkoztatott személyek esetén. Ez hasonló az EJEB által tárgyalt esethez, de a méltóságból kiindulva.

Amikor az élettársi kapcsolatok fogalma került az Alkotmánybíróság elé,[71] először nem az önrendelkezéshez való jog, hanem a személyi méltóságból fakadóan állapította meg a testület, hogy a nemi megkülönböztetés tilalmába ütköző, ha olyan jogkövetkezmények tekintetében is csak a különnemű élettársakra vonatkozik egy szabályozás, ahol a két nem komplementaritásának nincsen jelentősége. Ilyenek az eljárási kizárási szabályok, de ilyennek tekintette a szociális jogokból fakadó kedvezményeket is, de a házassághoz való jog tekintetében a homoszexuális irányultság megkülönböztetése

65 F. v. Switzerland no. 11329/85., 1987. december 18-i ítélet.

66 Munoz Diaz v. Spain no. 49151/07., 2009. december 8-i ítélet 78.

67 Munoz Diaz v. Spain Dissenting Opinion of Judge Myjer.

68 Herring–Choudhry i.m.7.

69 Kovács Beáta: Emberi méltósághoz való jog. In: Csink Lóránt (szerk.): *Alapjogi kommentár.* Budapest, Novissima, 2021. 19.

70 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.

71 14/1995. (III. 13.) AB határozat, ABH 1995.

nem minősült ilyennek.[72] Az Alkotmánybíróság azt is kifejtette, hogy a heteroszexuális, illetve a homoszexuális irányultság egyaránt az emberi méltóság lényegéhez tartozik, szétválasztásukra, az érintett személyek méltóságának nem egyenlő kezelésére, kivételes indokok szükségesek.[73]

Elvi éllel állapította meg, hogy „két személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembevétele alapján az együttélő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre". Míg a házaspárok estében ez az érték a tartós kapcsolat és a társadalom reprodukciója, addig azonos nemű társkapcsolat esetén csak az előbbiről lehet szó.[74] Vagyis valamilyen fokú jogi elismerést kíván meg az emberi méltóságból következően két személy tartós életközössége akkor is, ha az nem irányulhat gyermekek nemzésére. Következik ez az egyenlő méltóságú személyként való kezelésük követelményéből, azonban nem világos az az ugrás, ami pozitív kötelezettséget keletkeztet a jogalkotó számára, hogy ehhez a házasokhoz hasonló jogállást kell biztosítania.[75]

Arra a kérdésre nem adott választ az Alkotmánybíróság sem, hogy miben különbözik az ilyen típusú együttélés más tartós életközösségektől, amelyek nem részesülnek például szociális jogi kedvezményekben, tehát hogy mi az az „érték" amit megvalósítanak az élettársak, de két idős testvér együttélése nem.[76] Ezt csak később fejtette ki a „párkapcsolati jelleget" nevezve meg *differencia specificanak*.[77] A párkapcsolati együttélés célja és funkciója különbözteti meg az egyéb együttélési formáktól. Nem világos, hogy mi a jogrendszer számára releváns közös célja és funkciója az azonos és a külön nemű párkapcsolatoknak. Persze mivel a párkapcsolat nem jogi fogalom, számtalan olyan párkapcsolat létezik, amelynek nincsenek jogkövetkezményei. Ismét azzal az eufémizmussal találjuk szembe magunkat, amire az „érzelmi közösség" valójában utal: szexuális kapcsolat van a felek között. Vagyis az egyén identitását meghatározó szexualitás tartós társkapcsolatban való megélése az, ami értékelésre kerül. Azonban ez még nem ad magyarázatot a magánélet tiszteletben tartásán kívül semmilyen, a jogalkotót terhelő aktív kötelezettségre.[78]

---

72 14/1995. (III.13.) AB határozat, ABH 1995, 82, 84.

73 Amikor a Büntető Törvénykönyv különbséget tett bizonyos gyermekek ellen elkövetett szexuális bűncselekmények életkori határát illetően aszerint, hogy azonos vagy külön nemű volt a sértett, az az emberi méltóságból fakadóan alkotmányellenes volt. 37/2002 (IX. 4.) AB határozat, ABH 2002, 230, 245.

74 32/2010. (III. 25.) AB határozat.

75 Uo. 4.1. [ráadásul ezt nem is a 9/1990. (IV. 25.) AB határozat mondta ki, ahogy arra a későbbiekben tévesen utalnak a határozatok, hiszen az csupán az egyenlő méltóságról szólt, de nem az azonos neműek kapcsolatainak kontextusában, hanem a három vagy több gyermeket nevelők adókedvezménye vonatkozásában], továbbá a 1097/B/1993. AB határozatában még úgy foglalt állást, hogy az élettársaknak a házassággal azonos védelmet nem biztosít.

76 Burden v. UK no. 13378/05 2008. április 29-i ítélet.

77 32/2010. (III. 25.) AB határozat.

78 Ezzel kapcsolatban különösen furcsa az AB érvelése, mert hivatkozik az EJEB gyakorlatára, miszerint bizonyos estekben az Egyezménybe ütköző a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat megkülönböztetése, de a hivatkozott ügyben nem volt szó bejegyzett élettársakról. E.B. v. France Nr. 43546/02.; hasonlóképpen a Kozak v. Poland Nr. 13102/02 ügyben de facto élettársakról döntött a Bíróság.

Megállapította az Alkotmánybíróság, hogy sem az azonos, sem a különböző neműek élettársi kapcsolatának védelme nem következik az állam alkotmányos házasság- és családvédelmi kötelezettségéből.[79] Ugyanakkor az emberi méltóságból következő önrendelkezési jog az Alkotmánybíróság értelmezése szerint magában foglalja az élettársi kapcsolat létesítésének jogát is, nem korlátozódik a házasságkötéshez való jogra.[80] Sőt, mivel az azonos nemű párok házasságra nem léphetnek, tartós együttélésükre vonatkozóan éppen az emberi méltóságból fakadóan, valamint az ebből következő önrendelkezési jogból, a szabadságból és a személyiség szabad kibontakoztatásából[81] ered azon igényük, hogy kapcsolatukat a jogrendszer elismerje és védelemben részesítse.[82] Már a 2008-as határozatban egészen addig ment az Alkotmánybíróság, hogy kimondja: a jogalkotónak azonos nemű párok számára „biztosítania kell egymás irányában a házastársakéhoz hasonló olyan jogállást, amely az egyenlő méltóságú személyként kezelésüket biztosítja", ezzel mintegy megadva a védelem, vagyis a létesítendő jogintézmény terjedelmét. Azért is különös ez, mert ilyen jellegű kötelezettséget még az EJEB sem talált. Nem volt az Egyezménybe ütköző, nem sértette a diszkrimináció tilalmát, hogy Franciaországban 2013-ig csak úgynevezett PACS-ot (*Pacte civil de solidarité,* azaz polgári szolidaritási megállapodás), bíróság előtt megkötheto élettársi szerzodést létesíthettek azonos és külön nemű párok. Ennek jogkövetkezményei ugyan erősebbek, mint a *de facto* élettársakra vonatkozó szabályok, de csekélyebbek a házastársak jogainál. Keletkeztet bizonyos kölcsönös támogatási kötelezettséget, adójogi kedvezményt, egészségügyi biztosítási jogokat, de korántsem azonos a házasok közötti vagyonszerzési jogokkal és öröklési jogokat sem keletkeztet, a kapcsolat bontására sem a válási szabályokat kell alkalmazni.[83] Tehát az azonos neműek méltóságát a magyar Alkotmánybíróság szerint a házasokéhoz hasonló jogállás biztosítja.

A családok védelméről szóló törvény[84] szűk családfogalmát az azonos és külön nemű gyermektelen élettársak méltóságából levezetett alapjogokból fakadóan találta Alaptörvényellenesnek az Alkotmánybíróság,[85] ám a leszűkítő családfogalmat a jogalkotó átemelte az Alaptörvénybe a IV. módosításkor.

A magyar Alkotmánybíróság bátrabban, gyakrabban használja a méltóságot, mint a jogok – az önrendelkezési és cselekvési szabadság, a személy szabad kibontakoztatásához való jogok – alapját és szélesebben húzza meg az ebből következő alkotmányos jogalkotói kötelezettséget, mint a strasbourgi bíróság. Utóbbi gyakorlata kizárólag a Goodwin-ügyben hivatkozik a méltóságra az Egyezmény kapcsán, egyébként a magánélethez való jog és a diszkrimináció tilalma mentén tárgyalja a hasonló kérdéseket,

79 154/2008 (XII.17.) AB határozat, ABH 2008 3.2.2.

80 154/2008 (XII.17.) AB határozat, ABH 2008 1.4.

81 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990, 42, 45.

82 154/2008 (XII.17.) AB határozat, ABH 2008 3.2.2.

83 Chapin et Charpentier v. France no. 40183/07 2016. szeptember 9-i ítélet, 25.

84 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről.

85 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

mely általánosabb jellegű, így nagyobb mozgásteret biztosít a részes államoknak, hogy meghatározzák a társkapcsolatokra vonatkozó szabályokat, így a jogok terjedelmét.[86]

4. Vertikális családi jog

Az összehasonlítás második felében a szülő-gyermek jogviszonyra, vagyis a vertikális családjogi kapcsolatokra koncentrálunk. Ezeket is érdemes csoportosítani, így az első csoport a leszármazás kérdése, második az abortusz, harmadik a szülővé válás alternatív módjairól szól, vagyis a mesterséges megtermékenyítés, illetve a béranyaság kérdéséről,[87] ezen belül is külön tárgyalható a genetikai kapcsolat nélkül létrejövő szülői státusz, így az örökbefogadás és a második szülős örökbefogadás különös esete, a többes anyaság vagy apaság, negyedik pedig a szülői felügyelet. Az EJEB ezen ügyek egy részében gyakrabban hivatkozik a méltóságra, az viszont igen változatos, hogy a felnőtt vagy a gyermek érdekében történik-e az emberi méltóság említése.

Tehát az első ügycsoportban a leszármazás, a házasságon kívül született, törvénytelen gyermekek eltérő bánásmódjának kérdésével foglalkozott a Bíróság a Marckx kontra Belgium, valamint a Johnston kontra Írország esetben. Az első ügyben csak a kérelmezők oldalán vetődik fel a méltóságra hivatkozás a 3. cikk szerinti megalázó bánásmódot alátámasztandó,[88] amit azonban a Bíróság nem fogadott el, viszont a 8. cikk szerinti magánélethez való jog sérelmét megalapozottnak találta azért, mert az anyának a házasságon kívül született gyermekét örökbe kellett fogadnia ahhoz, hogy anyai állásba kerüljön. A Johnston-ügyben a szülők élettársi kapcsolatban éltek, mivel a korábbi házasság felbontására nem volt lehetőség, így a gyermekük törvénytelennek számított. A méltóságra az ír Legfelső Bíróság hivatkozott, miszerint a törvénytelen gyermekek jogait és méltóságát is garantálja az alkotmány, azonban ezt a strasbourgi bíróság nem találta meggyőzőnek és a gyermek magánélete tekintetében megállapította a jogsértést.[89] A szülő oldaláról apaság megállapítása kapcsán sem hivatkozott a Bíróság a méltóságra, így például a L.D. és P.K. kontra Bulgária (2017) ügyben sem.[90]

A második csoportba tartozó ügyek az élethez való joggal, az abortusszal foglalkoznak, így a Vo kontra Franciaország ügyben arra jutott a Bíróság, hogy a magzatot bár megilletheti a méltóság, ez nem jelenti azt, hogy az EJEE szerint emberi személynek minősül és a 2. cikk szerinti életvédelem jogosultja lenne.[91] Az A, B és C kontra Írország ügyben pedig csak a kérelmező nők oldalán merült fel a méltóság, de a megalázó bánásmód nem került megállapításra.[92] Bár nem a családi jog, hanem az élethez való

---

86 Chapin et Charpentier v. France no. 40183/07 2016. szeptember 9-i ítélet, 48., 51.; és Schalk and Kopf v. Austria, no. 30141/04., 2010. június 24-i ítélet, 101.

87 Bővebben ld. NAVRATYIL Zoltán: Béranyaság határok nélkül. *Iustum Aequum Salutare*, XIII. évf., 2017/3. 111.

88 Marckx v. Belgium no. 6833/74. 1979. június 16-i ítélet, 66.

89 Johnston and Others v. Ireland no. 9697/82., 1986. december 18-i ítélet, 76.

90 L.D. and P.K. v. Bulgaria no. 7949/11 and 45522/13. 2018. szeptember 10-i ítélet.

91 Vo v. France no. 53924/00, 2004. július 8-i ítélet, 78.

92 A, B and C v. Ireland no. 25579/05, 2010. december 16-i ítélet, 162.

jog mentén ezekhez az ügyekhez kapcsolódnak az eutanázia-esetek is, ahol a szintén felmerül a méltóság fogalma a magánélet (8. cikk), illetve az élethez való jog (2. cikk) kapcsán. Ilyen a Pretty kontra Egyesült Királyság[93] vagy a Haas v. Svájc ügy[94] is, ahol megállapításra került, hogy az egyén azon igénye, hogy méltósággal legyen vége életének, a 8. cikk szerinti magánéletbe tartozó kérdés, ugyanakkor nem állapítottak meg jogsértést azzal kapcsolatban, hogy az állam nem biztosított erre módot.

A harmadik csoport a szülővé válás fent említett alternatív módjairól szól, mint a mesterséges megtermékenyítés vagy a béranyaság. Az Evans kontra Egyesült Királyság ügyben, az alapállás szerint az embriókat nem ültették be, mert a pár szakított, és a férfi visszavonta a beleegyezését. Itt kifejezetten megjelenik az érvelésben, hogy az emberi méltóság és szabad akarat tiszteletben tartása[95] és a felek érdekei közötti egyensúlyozás miatt nem jogsértő az állam azon szabálya, miszerint előre ismert, hogy az átadott ivarsejttel létrehozott embrió beültetéséhez való hozzájárulás visszavonható. Az embrió méltóságáról itt nem esik szó. Ezzel szemben, amikor arról döntött a Bíróság, hogy nem sérti az Egyezményt az a szabályozás, amely szerint a reprodukciós technológiák bizonyos formáit tiltotta akkoriban Ausztria, érvelésében igazat adott annak, hogy a jogalkotó így tudta figyelembe venni az emberi méltóság és a születendő gyermekek jólétét.[96]

A béranyaságról, illetve a tilalomról és annak következményeiről szóló esetekben viszont nem hivatkozott a Bíróság a méltóságra, bár a tiltás okaként szerepelt az állam oldalán a béranyák emberi méltóságának tiszteletben tartása,[97] jogszerűnek ítélete meg a tilalmat. Míg másik két béranyasággal kapcsolatos esetben elmarasztaló ítélet született az állammal szemben, a méltóság nem került be az érvelésbe.[98] Miközben a szakirodalom mind a béranya, mind a születendő gyermek méltóságának sérelme kapcsán felvet etikai és jogi dilemmákat.[99] Amikor pedig örökbefogadással jött volna létre a jogi kapcsolat egyrészt azonos nemű pároknak nem köteles az állam örökbe adni gyermekeket,[100] másrészt ha az örökbefogadással a béranyaság tilalmát kívánták megkerülni, elfogadható volt az az érvelés, miszerint örökbefogadásért nem lehet fizetni.[101] Ezekben az esetekben, amikor elmarasztalták az államot, annak alapja nem a méltóság, hanem a gyermek legfőbb érdeke volt.

Bár volt jó pár ügy, ahol nem biológiai kapcsolat útján jön létre a kapcsolat, egyelőre kettős anyasággal vagy kettős apasággal kapcsolatos ügyekben a Bíróság nem alkal-

---

93 Pretty v. UK no. 2346/02 2002. július 29-i ítélet (egyébként itt is megemlítik a Goodwin-ből ismert alapelvet, miszerint az Egyezmény leglényege az emberi méltóság és szabadság, ld. 65.).

94 Haas v. Switzerland no. 31322/07 2011. június 20-i ítélet.

95 Evans v. the United Kingdom no. 6339/05. 2007. április 10-i ítélet, 89.

96 S.H. and Others v. Austria no. 57813/00., 2011. november 3-i ítélet, 113.

97 Paradiso and Campanelli v. Italy no. 25358/12. 2017. január 24-i ítélet, 70.

98 Mennesson v. France no. 65192/11. 2014. szeptember 26-i ítélet; Labassee v. France no. 65941/11. 2014. szeptember 26-i ítélet.

99 Navratyil Zoltán: Az anyaság útvesztői. A dajkaanyaság és béranyaság rejtelmei a jogi szabályozásban, különös tekintettel az Egyesült Államokra. *Iustum Aequum Salutare*, VI. évf., 2010/3. 223.

100 Fretté v. France no. 36515/97 2002. május 25-i ítélet, 43.

101 K.K. and other v. Denmark no. 25212/21 2023. március 6-i ítélet, 59.

mazta érvelésében a méltóságot,[102] ahogy a szülői felügyelettel kapcsolatos ügyekben sem jutott a méltóságnak különösebb szerep.[103] Összességében elmondható, hogy bár elméletileg nagyobb mozgástere van az államoknak érzékeny etikai kérdésekben, ezekben a helyzetekben ezt az elvet következetlenül alkalmazta a Bíróság,[104] mint láttuk a Goodwin esetben.

A magyar Alkotmánybíróság viszont nem foglalkozott az iménti csoportosítás szerinti minden üggyel a gyakorlatában. A Jánosi-ügyben a származás megismeréséhez való jogot, mint személyiségi jogot, szintén az emberi méltóságból vezette le. Amikor azonban szembekerült az apa önazonossághoz való joga és a gyermek érdeke, akkor bár az előbbi a méltóságból vezethető le, a gyermek érdekéből fakadóan nem találta alkotmányellenesnek a testület, hogy az apasági vélelem megtámadása korlátozott a Ptk.-ban.[105] Az indokolás szerint a gyermek érdekében áll, hogy a vélelmet megtámadni kívánó apa perindítási jogát korlátozza a Ptk., mert ezzel egy működő szociológiai és jogilag létező családba avatkozna be és bontaná meg esetleg a kapcsolatokat.[106] Bár nem mondja ki, de a család egységét védően határoz, vagyis a kapcsolati autonómiát helyezi az egyéni autonómia, az egyéni érdek elé, a családi élet tiszteletben tartásához való jogra is utalva, melyet viszont összekapcsolt a méltósággal.[107]

Az abortusz-határozatokban[108] arra az álláspontra helyezkedett az Alkotmánybíróság, hogy az élethez, emberi méltósághoz való jog előkérdése, hogy a magzat ember-e, azonban ez az Alkotmány szövegéből nem levezethető. A méltóság, mint az önrendelkezés eredője, az anya oldalán is felmerült a határozatban és egy ponton olyan, mintha tulajdonképpen a magzat élethez való joga ütközne az anya emberi méltóságával, miközben az élethez való jog magában foglalja a méltóságot is.[109]

A 17/2014. (V.30.) AB határozatban az emberi méltóságba ütközőként megsemmisítette a Munka törvénykönyvének azt a rendelkezését, amely a várandósság, vagy reprodukciós eljárásban való részvétel közlését jelölte meg a felmondási tilalom feltételeként. Egy szülői felügyelettel kapcsolatos döntésben szintén az emberi méltóságból indul ki a gyermek és a szülő magánélethez való jogának elemzése.[110] A járvány miatti távolságtartás nem zárhatja ki abszolút módon a szülő és gyermek kapcsolattartási

---

102 D.B. and Others v. Switzerland nos. 58817/15 and 58252/15. 2023. február 22-i ítélet.

103 X v. Poland no. 20741/10. 2022. február 28-i ítélet.

104 HERRING–CHOUDHRY i.m. 25.

105 13/2020. (VI. 22.) AB határozat, 50.

106 Uo. 64.

107 Uo. 18.

108 64/1991. (XII. 17.) AB határozat és 48/1998. (XI. 23.) AB határozat.

109 Lábady Tamás különvéleményében azonban rámutatott, hogy ugyan a magyar nyelvben „veleszületettként" kerül megfogalmazásra az ember emberi méltósága, azonban az élethez való jog része és nemzetközi egyezmények szó szerint „vele keletkezett", elidegeníthetetlen jog, így annak elnyerése nem köthető a születéshez, hanem az emberi élet keletkezésétől megilleti az embert, így az anyaméhben növekedő magzatot is. Tehát csak az anya élethez való jogával kerülhet szembe a gyermek élethez való joga. Lábady Tamásnak a 48/1998. (XI. 23.) AB határozathoz fűzött különvéleménye, 1. pont.

110 3067/2021. (II. 24.) AB határozat 18. pont.

jogát, az indokolás szerint a gyermek érdeke miatt, azonban könnyen belátható, hogy ez a családi kapcsolat érdeke is.

Felmerül, hogy vajon új jogokra találnak-e a bírói fórumok jogfejlesztő tevékenysége nyomán és hogy hol van ennek a határa? Nem véletlen ugyanis, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát megfogalmazók csak kevés jogról mondták ki, hogy azok valóban egyetemesek.[111] Továbbá családot érintő ügyekben is megfigyelhető, hogy bizonyos jogokat hangsúlyoznak e fórumok, más jogok inkább figyelmen kívül maradnak; ez a méltósághoz és az emberi jogok oszthatatlanságához nehezen kapcsolódik.

5. Összegzés

Úgy tűnik, hogy növekvő magabiztossággal használják a bíróságok a méltóság fogalmát családot érintő ügyekben is, ugyanakkor elsősorban nem a család mint egység, hanem az individuális jogok támogatásában. Különösen a magzati élettel kapcsolatos döntéseknél kirívó ez az egyenlőtlenség, ha a magzatot az emberi méltóság emberi létéből fakadóan kevésbé illeti meg, mint a felnőttet az önrendelkezési jog. Megfigyelhető az is, hogy a magyar Alkotmánybíróság gyakrabban és többet hivatkozik az emberi méltóságra, sokszor vezet le abból alapjogokat, míg az Emberi Jogok Európai Bírósága ritkábban használja, azonban akkor olykor szinte új jogok alapjaként változtat korábbi gyakorlatán, tehát az evolutív értelmezésben is szerepet kap az emberi méltóság. Abban sem következetesek a vizsgált fórumok, hogy milyen módon használják a méltóságot: adott esetben az érdekelt felek szembeállítására, vagy csak az egyik érdekelt jogainak alátámasztására kerül elő. A családtagok méltóságának és persze jogainak szembeállítása az individulista jogokból fakadó probléma is, ami különösen ezen a jogterületen, amelynek tárgya tulajdonképpen az emberi kapcsolatok, vet fel elméleti és gyakorlati problémákat.

Mivel úgy tűnik, hogy az emberi méltóság családjogot érintő ügyekben is fontos szerepet kap, érdemes elgondolkodni azon, hogy amennyiben maga a fogalom egy olyan kompromisszum eredménye volt, ami több világnézetet ki tudott békíteni – legyen az természetjogi, pozitivista vagy kantiánus –, mi fog történni az emberi méltósággal mint kompromisszummal, ha olyan értelmezést kap, amely nem kibékíthető valamelyik eredetileg alapot szolgáltató világnézettel? A család szempontjából, de minden emberi jog szempontjából fontos feladat befejezni az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát megfogalmazók félbehagyott munkáját és keresni a választ arra mi az alapja az emberi méltóságnak. Talán az emberi méltóság és az egyéni szabadságjogok kapcsolati értelmezése segíthetné a széttöredezett társadalmi viszonyaink rendeződését.

[111] Mary Ann Glendon – Seth D. Kaplan: Renewing Human Rights. *First things*, Vol. 290. (February 2019) 35.